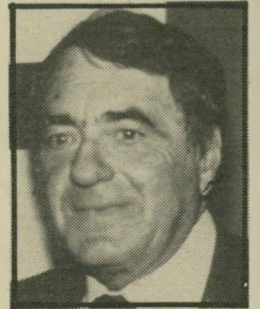

אבא בתחנת ה"מטרו"

הסרט של קלוד לנצמן על השואה הוא יצירה מנומנטלית. זוהי המילה האחרונה על פרק זה בהיסטוריה. כל מה שנאמר עד כה על הבר על הנושא נעלם כלא־יהיה, ואחרי סרט זה לא יוכל עוד איש לעשות סרט על השואה, אלא אם כן יהיה גאון.

כיצירה, והו מעשה ידי איש אחד. הוא קבע את התבנית — סרט יבש, חסר כל פעלולים, חסר הגזמות, חסר סממנים אמנותיים. להביא את השואה אל הבר הרי זה כמו לטפס על הר אורסט — מיבצע שהוא כה אדיר, כה מיוחד-במינו, עד כי אין בו מקום לראוה, לפזוזה הירוואיות. האיש עומד מול ההר, בעל המידות הבלתי-נתפסות, ויוצא למסע, בדחילו-רחימו, בחרדת-קודש.

לנצמן

אין אדם מטיב את חותמו על הריאורסט ואין קלוד לנצמן מטיב את חותמו על השואה. הוא רק הופך את עצמו למכשיר כדי לתת להר השגיא — הר זוועות, הר הסבל האינסופי — לבטא את עצמו.

נדמה לי שכל חייו של לנצמן הובילו אותו אל המשימה הזאת, אף שלא ידע זאת.

כשהכרתי אותו, לפני קרוב ל-30 שנה, היה אינטלקטואל צעיר, מעין פלייבוי של האינטליגנציה השמאלנית של פאריס. נפגשתי עם ז'רפול סארטר בדירתו ברחוב בונאפארט בסן-ז'רמן. הוא הציע לי לכתוב מאמר לכתב-העת שלו, טאן מורן (גמנים חדשים) וכך הכרתי את לנצמן, שהיה עורך כתב-העת.

לנצמן היה אז עוזרו של סארטר. הוא גם היה המאהב של סימון דה-בובואר, חברת-החיים של סארטר, שהקדישה ליחסיה עימו כמה עמודים באחד מספריה.

נפגשתי איתו אז מדי פעם בחברת ידידים אחרים שלי. כולם אנשי השמאל האינטלקטואלי של פאריס, בארוחות-ערב ובפגישות חברתיות. פעם גם הזמין אותי לארוחה בביתו. שוחחנו על הרכה נושאים, על ישראל, על יחסיו עם הפלסטינים. אך תמיד צצה כשיחתו פרשת השואה. היא רבצה עליו, כמו ענן.

פעם סיפר לי סיפור שהסכיח את הכל. בימי הכיבוש הנאצי התחזו הוריו כנוצרים. ידיד, שהיה ראשי-העירייה באחד הפרברים של פאריס, סיפק להם מיסמכים מזוייפים. אחת לשנה היה עליהם לנסוע לאותו פרבר כדי לחדש את המיסמכים.

באחת הנסיעות האלה, כשהיו ההורים בתחנת המטרו, הקיפו הגרמנים את הבניין וערכו בו בדיקה שיגרתית. כל מי שנמצא במקום נדרש להודוה. הקצין הגרמני בחר את פני אביו של לנצמן וחדש בו שהוא יהודי. המיסמכים לא עזרו. הקצין קרא לחובש צעיר וציווה עליו: "קח את האיש הזה לשרותים ובדוק אם הוא נימול".

האב ידע שהכל אבוד, אך לא היתה לו ברירה. החובש הוביל אותו לחדר-השרותים, ציווה עליו להפשיל את המיכנסים, הסתכל ואמר: "הכל בסדר".

לפעם תפס האב כי החובש הצעיר פשוט לא ראה מימיו יהודי ולא ידע איך נראה איבר נימול, אלא התייבש להודות בכך. הבחור ריוחו לקצין שהאיש אינו נימול, הקצין התנצל והניח לו ללכת לדרכו.

כבר אז היתה לנצמן סקרנות רבה לגבי גרמניה. מן הסתם שאל את עצמו, כמו כולנו: "איך זה יכול היה לקרות? איזה מין עם זה?" הוא נסע לגרמניה ובילה שם כמה זמן כמורה לצרפתית. מכאן ידיעתו את השפה הגרמנית, הניכרת בסרט. גרמנית טובה למדי, אך כמיטב צרפתי כבד.

כשהכרתי, היה לנצמן נשוי לשחקנית צרפתית נודעת. נפגשתי מדי פעם, יחד עם חברים אחרים שלי בפאריס. כולם מסכיבתו של סארטר, עד שאירע הקרע הגדול.

השנה היתה 1967, ובארץ היו ימי-החרדה. השמאל האינטלקטואלי הצרפתי, שבו היו יהודים רבים, התפלג. המשבר גרם ללבטים עמוקים. ז'רפול סארטר עצמו פירסם ברעג האחרון, אולי בהשפעת לנצמן, גילוי-ידעת שצידד בזכות-קיומה של ישראל. זכורני שקראתיו מעל רוכן הכנסת.

אז הרעיש לנצמן את השמאל הצרפתי כולו בפסוק שנשמע כמו חילול-הקודש. הוא הכריז פומבית שאם הוא צריך לחבק את האימפריאליזם האמריקאי כדי להציל את ישראל, הוא יעשה זאת. רבים וטובים לא סלחו לו על פסוק זה במשך שנים רבות. בעיני השמאל הצרפתי, האימפריאליזם האמריקאי הוא השטן בהתגלמותו.

למחרת המילחמה היה הקרע גלוי. היו שהאמינו כי ישראל אכן עמדה במלחמת-מגן צורק. היו שראו כישראל מדינה אימפריאליסטית, שגולה שטחים ערביים. חברי הטובים בפאריס הפסיקו לדבר איש עם רעהו. לפעמים היתה מתוון ביניהם. לנצמן נמנה, כמוכן, עם ראשי התומכים בישראל.

שנים לעשיית סרט-ענק על ישראל. (היית אמור להופיע בסרט זה, אך מכיוון שהמיומן בא בחלקו מן המימסד הישראלי, נמנע הדבר.) בסרט זה כבר נוסחה השיטה שהגיעה לידי גיבוש בסרט השואה: סרט של הרכה שעות, ובו ראינות רבים עם הנפשות. פעם שהה לנצמן בארץ בתקופת הפסח. הוא הודה באוונטי שמעולם לא ראה סדר יהודי, ושהיה רוצה לעבור חוייה זו. למענו ערכנו סדר בכיתנו, תוך הסברת הדברים ותרגומם.

אז גם קרה הדבר שכבר סיפרתי עליו במרום זה. היתה לי ידידה ותיקה, אנגליקה, בתו של אציל פרנסי ואם יהודיה,

שניצלה בימי השואה מפני שאמה הביאה אותה בעוד מועד לברלין. אחריכך כתבה אנגליקה כמה ספרים שהיו לרביי-מכר בגרמניה.

אנגליקה היתה בירושלים, והזמנתי אותה לארוחה. היא אהבה את פינק, המיסעדה-זכר, והלכנו לשם. בעודנו יושבים וסועדים, נכנס קלוד לנצמן. הזמנתי לשבת איתנו, וערכתי היכרות בינו ובין אנגליקה. הוא הביט כמהפנט בפניה הדרמטיות של אנגליקה, ומבטו לא מש ממנה. כעבור כמה דקות, כאשר אנגליקה נטשה לרגע את השולחן, לחש לי: "איזו גרמניה!" קלוד התגרש מאשתו, השחקנית הצרפתית, ואנגליקה התגרשה מבועלה, האדריכל הגרמני בן-האצולה. השניים נישאו. שלא במתכוון, הייתי השרכן.

כאשר ביקרתי אצלם בפאריס, עדיין הקדיש קלוד לנצמן

תשומת-לב רבה לאוכל טוב וליין הנכון, כדרכם של הצרפתים, אך הרגשתי כי השואה הולכת ומשתלטת עליו.

בשנים האחרונות כאילו נעלם. הוא שקע בשואה.

אין זה מוגזם לומר שיצר יצירה היסטורית, שתעמוד לדורות.

כמו עמודי

"הבימה"

גרטה מיימן מתה.

מי היתה גרטה מיימן? המונים הכירו אותה. היא היתה שייכת לנוף תל-אביב. אך איש לא ידע את שמה.

גם אני לא ידעתי. הכרתי אותה בשם "מוכרת הסיגריות של רחוב".

מאז שאני זוכר — אולי 30, אולי 40 שנים — היא עמדה ליד

הדוכן של גרטה מיימן ומודעת-האבל

הרוכן שלה ברחוב ריונגוף על שפת המידרכה, לפני קפה רחוק. ייקית קשישה, תמיד מאירה פנים. מדי פעם הייתי קונה אצלה סיגריילוס.

מעולם לא החלפתי איתה יותר מכמה מילים. בעיניי היא סימלה את דור ההורים שלנו, את יהודי-גרמניה שזורקו בני-לילה ממעמדם האמיד אל תוך עוני ממאיר, מאוורה-מרכז-אירופית לפינה נידחת של היס-התיכון. הם לא למרו מעולם לדבר עברית כהלכה, והיו נמקים עד הסוף במחסור ועוני לולא הצילו אותם הפיצויים הגרמניים.

השבוע עברתי ליד הדוכן, וראיתי שהוא מיותר. בין מודעות הסיגריות הורבקה מודעת-אבל, וכך למרתי בפעם הראשונה את שמה. מישוה הוסיף לשם, ככתב-יד, את המילים "מוכרת הסיגריות", כדי שגדע.

עמרתי לפני המודעה וזכרתי את הקשישה, כאשר שמעתי אורח אלמוני מאחוריי מסניף לבנו: "היא היתה מוכרת כאן סיגריות במשך המון-המונים שנים. היא היתה שייכת לעיר כמו — כמו העמודים של הבימה."

קצין יהודי

רבים מן הפרשנים — וגם אני — הישוו את פרשת ראש-השב"כ לפרשת-דרייפוס.

ואכן, מדיהם עד כמה שהדברים דומים, למרות העובדה ששם דובר רק על ריגול, וכאן על רצח שבויים.

ביטור הפרשה מונח פשע.

בעת חקירת הפשע וייפו ראשי המודיעין מיסמכים והדיווח עדים לעדויות-שקר.

הדברים לא התגלו עליידי אנשים מבחוז, אלא עליידי אנשי-מודיעין אחרים, שהתקוממו נגד העוול, אידיאליסטים אלה הורחו, נענשו והושמצו.

כאשר הדברים דלפו, ויותר ויותר אנשי-מצפון התייצבו לימין האמת, התחבאו ראשי-המודיעין מאחורי "ביטחון המדינה" ואמרו שכל חקירה תשרת את האויב, הזומם להשמיד את המדינה.

הדרג המדיני, שחיפה על ראשי-המודיעין, הפך שותף לפשע ולחם בכל כוחו כדי למנוע את חשיפת האמת.

לאורך כל הפרשה, שקיבלה ממדים בינלאומיים, טענו העבריינים שהם מייצגים את האינטרס הלאומי, את הרוח הפטריוטית ואת ביטחון

המדינה. בעוד ששוחרי-האמת הושמצו כבוגדים, כעוכרי המדינה וכמהרסי-הביטחון.

יש עוד צד לעניין, הראוי לתשומת-לב.

מאשימיו של אלפרד דרייפוס לא החליטו להעליל עליו עלילה מפני שהוא יהודי. התהליך היה הפוך: כאשר הסתבר שיש במטכ"ל הצרפתי מרגל אלמוני,

המוסר מידע לאויב הגרמני, נפל החשד כמעט אוטומטית על דרייפוס. החוקרים היו בטוחים בכנות שהוא הבוגד.

מדוע? כאן נכנס העניין היהודי. האם צרפתי טוב, קאתולי, יבגוד במולדתו? בודאי שלא! אז הנה יש במטכ"ל קצין יהודי, ולא סתם יהודי אלא יוצא-אלזס, איוורה-גובל שבו רבו אוהדי גרמניה. החשד היה

כה טיבעי, עד כי התקבל כמוכר מאליו.

כאשר הסתבר כי תת-אלוף יצחק מרדכי צולם ליד חוטף-האוטובוס החי, המובל לחקירה, נפל עליו החשד האוטומטי שהיה זה הוא שהרג אותו. בתצלום נראה מרדכי כשהוא מחזיק בגוף אקדחו, כפי שמחזיקים בכלי כאשר רוצים להלום בקת.

מרדכי הוא תופעה נדירה. מלבד הרמטכ"ל, הוא הקצין הבכיר ביותר בצבא ממוצא מירחי. הוא "עיראקי", יוצא-כורדיסטאן. כמו דרייפוס בשעתו, הוא שייך לעדה שהיא מיעוט זעיר בקצונה הבכירה.

האם פעלו כאן דיעות קדומות בלתי-מודעות? האם אמרו לעצמם הבריות, בסתר-ליבם: "נו טוב, מה רציתם? עיראקי, הם' מוג, שונא-ערבים, אלים — מובן מאליו שהוא עשה את זה!"

שאלתי שבעניין זה כמה אנשים, שהאמינו באשמתו של מרדכי גם אחרי שזוכה עליידי דו-יחיד שהיה אלוף-עמי. האם לא חשבו כך? הם פישפשו בתה-ההכרה שלהם, כמיטב יכולתם, ואישרו אחרי היסוס רב שזה היה כך.

אלה הם ניצני הגיוענות, המחשבה הסטריאוטיפית, החבוים בכל אחד מאיתנו. כולנו חבים למרדכי התנצלות מעומק הלב. ועוד הירחור: פרשת-דרייפוס גרמה להתעוררות האנטי-שמיות בצרפת, להפגנות ולמהומות. אלה זיעו ער-ראייה: אחד תיאודור הרצל, עיתונאי וינאי שסיקר את האירועים בפאריס. כתוצאה מכך כתב את הסיפורן מדינת היהודים, שהוליד את התנועה הציונית.

ונה עכשיו, במדינת-היהודים, פועלים כדיוק אותם התה-ליכים שהרימו את ראשם המוכער בפרשת דרייפוס.

האם פעלו כאן דיעות קדומות בלתי-מודעות? האם אמרו לעצמם הבריות, בסתר-ליבם: "נו טוב, מה רציתם? עיראקי, הם' מוג, שונא-ערבים, אלים — מובן מאליו שהוא עשה את זה!"

שאלתי שבעניין זה כמה אנשים, שהאמינו באשמתו של מרדכי גם אחרי שזוכה עליידי דו-יחיד שהיה אלוף-עמי. האם לא חשבו כך? הם פישפשו בתה-ההכרה שלהם, כמיטב יכולתם, ואישרו אחרי היסוס רב שזה היה כך.

אלה הם ניצני הגיוענות, המחשבה הסטריאוטיפית, החבוים בכל אחד מאיתנו. כולנו חבים למרדכי התנצלות מעומק הלב. ועוד הירחור: פרשת-דרייפוס גרמה להתעוררות האנטי-שמיות בצרפת, להפגנות ולמהומות. אלה זיעו ער-ראייה: אחד תיאודור הרצל, עיתונאי וינאי שסיקר את האירועים בפאריס. כתוצאה מכך כתב את הסיפורן מדינת היהודים, שהוליד את התנועה הציונית.

ונה עכשיו, במדינת-היהודים, פועלים כדיוק אותם התה-ליכים שהרימו את ראשם המוכער בפרשת דרייפוס.